

УДК 349.2

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ МОЛОДІ

А. А. Буравська, Л. П. Амелічева

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблематики правового забезпечення гарантій реалізації права на працю молоді. Методологічну основу дослідження складають наступні методи: порівняння, узагальнення, діалектичний та формально-юридичний метод, також метод системного та комплексного аналізу. У статті звертається увага на необхідність створення молодіжних установ, спрямованих на гідне працевлаштування молоді. Проаналізовано стан законодавства у сфері гарантій забезпечення молоді першим робочим місцем. Зроблено висновок про необхідність введення заохочення для роботодавців при працевлаштуванні молоді шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про зайнятість населення». Запропоновано активізувати на державному рівні співпрацю із роботодавцями щодо забезпечення молоді робочими місцями, особливо першим робочим місцем, та організувати моніторинг у сфері працевлаштування молоді.

Ключові слова: гарантія реалізації права на працю; молодь; перше робоче місце; працевлаштування молоді.

Вступ. Право на працю молоді в аспекті економічного та соціального розвитку держави має дуже важливе значення. Тому соціальна політика будь-якої держави направлена на гармонійний розвиток найціннішого трудового потенціалу для ринку праці – молоді. Адже саме молоді притаманна уразливість на ринку праці, зважаючи на відсутність достатнього професійного досвіду. Такі працівники потребують значної підтримки з боку держави щодо забезпечення, зокрема правового, гарантій справедливої зайнятості і працевлаштування, встановлення гідних умов праці на роботі.

Відповідно до статистичних даних за результатами фундаментального дослідження ринку молодіжної зайнятості у трьох країнах Східного партнерства «Рішення для молодіжної зайнятості: вплив громадянського суспільства в Україні, Грузії та Молдові», проведеного у 2019 році громадською організацією «Молодіжна альтернатива» за підтримкою Форуму громадянського суспільства Східного Партнерства, серед тих, хто шукав роботу більше року, безробітних до 34 років було близько 40 % [1]. Зазначене безперечно вказує на існування проблем правового забезпечення державних гарантій в сфері праці молоді. Питання безробіття серед молоді постало ще гостріше з початком економічної кризи, спричиненої COVID-19 у 2020–2021 рр. З початку карантину безробітними стали 444,4 тисяч українців, станом на 31 серпня 2021 року кількість безробітних збільшилася до 477,7 тисяч громадян, що на 73 % більше, порівняно з попереднім роком [2]. Серед безробітних значну частину складає саме молодь. Зважаючи на відсутність можливості працевлаштування у нашій країні, молодь змушена мігрувати в інші розвинуті країни, коли знову відкриваються їхні кордони після закінчення сучасної глобальної пандемії. Як наслідок, наша економіка суттєво втрачає трудовий потенціал, який також потрібний для розвитку економіки нашої держави.

Проблематиці правового забезпечення гарантій реалізації права на працю молоді присвячені наукові доробки таких науковців, як А. С. Лаврук, В. В. Онікієнко, Т. В. Дроздова, О. А. Антон, В. М. Петюх, Л. С. Лісогор, С. І. Бандур, М. І. Козюбра, О. А. Яременко, В. С. Пересунько, О. Ф. Новікова та інші. Проте сучасні реалії зумовлюють необхідність проведення більш ґрунтовного дослідження щодо виявлення деяких проблем правового забезпечення реалізації гарантій права на працю молоді й розробки пропозицій щодо удосконалення трудового законодавства у вказаній сфері.

Метою статті є висвітлення деяких проблем правового забезпечення реалізації гарантій права на працю молоді й розробки пропозицій щодо удосконалення трудового законодавства у вказаній сфері.

Основний розділ. Право на працю закріплено у ст. 43 Конституції України та передбачає, що держава створює умови для повного його здійснення громадянами, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [3]. Більше того, Україна як соціальна і правова держава взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення ефективного здійснення права на працю, в тому числі забезпечення громадян можливістю заробляти собі на життя професією, яку вони вільно обирають відповідно до переглянутої Європейської соціальної хартії ратифіковану Законом України № 137-V від 14 вересня 2006 року [4]. Визнаючи даними положеннями цінність права, необхідним є створення гарантій для гідної реалізації цього права усіма громадянами. Найважливішим напрямком є забезпечення гарантіями молоді, адже саме ця соціальна група зіштовхується з найбільшими перепонами при працевлаштуванні: відсутність професійного досвіду, невідповідність знань та можливостей вимогами роботодавців, соціальна незрілість та незахищеність [5, с. 361], низька дієвість механізмів стимулювання залучення молоді до трудової активності з боку держави на умовах гідної праці.

Під гарантіями права на працю варто розуміти сукупність політичних, економічних, соціальних і правових засобів, способів і умов, за допомогою яких забезпечується безперешкодне, реальне здійснення громадянами свого права на працю [6, с. 139]. Пріоритетним вважається забезпечення правових гарантій, адже вони є базисом для ефективного регулювання трудових відносин працевлаштування молоді.

Статтею 5⁻¹ Кодексу законів про працю передбачені загальні гарантії забезпечення права громадян на працю. До них належать: вільний вибір виду діяльності; правовий захист від необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи; безплатне сприяння державними службами зайнятості у підборі підходящої роботи; надання підприємствами, установами, організаціями відповідно до їх попередньо поданих заявок роботи за фахом випускникам державних вищих навчальних, професійних навчально-виховних закладів; безплатне навчання безробітних нових професій, перепідготовку в навчальних закладах або у системі державної служби зайнятості з виплатою стипендії; та компенсацію відповідно до законодавства матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в іншу місцевість [7]. Проте даних гарантій не достатньо для повноцінного забезпечення усіх бажаючих громадян робочими місцями, тим паче молоді.

Поняття молоді є досить складним за змістом та його визначення у законодавчих актах не збігаються, тому варто висвітлити саме вікові межі даної соціальної групи. Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» молоддю є громадяни віком від 14 до 35 років [8]. Закон України «Про зайнятість населення», у свою чергу наголошує лише на верхній віковій межі поняття молодий працівник – 35 років [9]. Що ж стосується Кодексу законів про працю: працездатною молоддю варто вважати громадян України віком від 15 до 28 років [7]. Зважаючи на віковий ценз молодіжних громадських організацій – від 14 до 35 років, зазначений у Законі України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» [10], вважається доцільним при наданні поняття молоді в цьому дослідженні використовувати наступний вік: від 14 до 35 років, що є найоптимальнішим, адже саме ця категорія населення є могутнім трудовим потенціалом.

Для ефективної реалізації права на працю молоді, законодавством встановлені наступні гарантії для працевлаштування молоді: 1) додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню (п. 4, ст. 14 Закону України «Про зайнятість населення») [9]; 2) не встановлення випробування при прийнятті на роботу (ч. 3, ст. 26 Кодексу законів про працю); 3) надання працездатній молоді першого робочого місця на строк не менше 2 років, – молодим спеціалістам надається робота за фахом на період не менше трьох років (ст. 197 Кодексу законів про працю); 4) заборона необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу, а

також будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання (ст. 22 Кодексу законів про працю) [7]. На жаль, не всі з перелічених гарантій повністю реалізуються на практиці. Особливо це стосується надання першого робочого місця: воно забезпечене лише для осіб, котрі навчались за держзамовленням, а також за умови направлення на роботу в рахунок квоти [9]. Важливим є нещодавнє схвалення Кабінетом Міністрів концепції державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки [11], адже вище згадана концепція забезпечує молоді підтримку у реалізації своїх прав, зокрема права на працю, на рівні державних органів. Вона передбачає розширення спектру можливостей молоді, та втілення європейських принципів та підходів, спрямованих на всебічний розвиток молоді.

У контексті цього дослідження для України важливим є досвід ФРН, за яким за кожного прийнятого на роботу некваліфікованого працівника підприємству виплачується одноразова дотація, а за кожного додатково прийнятого молодого працівника у віці 16–26 років надаються податкові пільги. Більше того, уряд ФРН фінансує фірми, які займаються професійною підготовкою молоді [12]. Україна мала схожу практику надання дотацій відповідно до Закону України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю» № 2150-IV від 4 листопада 2004 року [13], проте даний закон втратив чинність у 2013 році, що призвело до зниження можливостей молоді самостійно працевлаштуватися. З метою збільшення можливостей працевлаштування необхідним є законодавче закріплення в нашій країні заохочень, які б стимулювали роботодавців створювати робочі місця для молоді. Під заохоченням варто розуміти певні привілеї, можливо сплата частини заробітної плати працівника протягом першого року його роботи. При наданні дотацій можна скористатися й досвідом ФРН, забезпечуючи роботодавців одноразовою дотацією, або ж іншими додатковими пільгами. Тож, вважається за доцільне внести зміни до Закону України «Про зайнятість населення», а саме додати статтю 14-1, яка б передбачала механізм стимулювання роботодавців при працевлаштуванні молоді.

Внесенням змін лише до одного нормативно-правового акту при забезпеченні гарантій реалізації права на працю молоді не обійтися: у червні 2017 року втратила чинність і постанова Кабінету міністрів України від 22 серпня 1996 р. № 992, що передбачала порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням [14]. Відповідно до пункту 5 вище згаданої постанови: «За рік до закінчення навчання міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, державні організації та установи, уповноважені Кабінетом Міністрів України, укладають контракти з виконавцями державного замовлення (далі – державні замовники) відповідно до кількості замовлених місць, подають міністерствам та центральним органам виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, які виконують державне замовлення (далі – виконавці державного замовлення), перелік місць працевлаштування та умов які вони зобов'язуються створити випускнику (забезпеченість житлом, розмір заробітної плати, інші соціальні гарантії). Замовники несуть відповідальність за достовірність поданої інформації про потребу у фахівцях». Тобто на сьогодні не врегульованим є забезпечення роботою навіть випускників, що навчались за державним замовленням, що також потребує правового забезпечення нормами Закону України «Про зайнятість населення».

Українським законодавством, а саме Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», передбачено створення молодіжних громадських бюро, бірж, агентств та центрів праці, що є чудовою можливістю для забезпечення молоді працевлаштуванням, реалізації програм професійного навчання та вдосконалення їх

професійної майстерності [8]. Нині діє лише 16 обласних молодіжних центрів праці та молодіжний центр праці у м. Києві [15]. Стан розвитку інших установ, як і центрів, є не достатнім для здійснення ефективної політики в сфері працевлаштування молоді. Тож потрібно збільшувати їх кількість та правильно організовувати їх діяльність. Вважається доцільним, молоді, яка звертається до Державних центрів зайнятості, в умовах диджиталізації суспільства, й особливо зараз під час пандемії коронавірусу, надавати онлайн консультації, щодо можливих варіантів працевлаштування. Також важливо для неї створювати інформаційні листи з переліком перевірених сайтів, де можна знайти роботу самостійно.

Не менш важливим для удосконалення дієвості гарантій реалізації права на працю молоді є співпраця з міжнародними організаціями, а саме з Міжнародною організацією праці, яка розробляє міжнародні трудові стандарти у формі конвенцій і рекомендацій, що встановлюють мінімальні стандарти основних трудових прав: свободу асоціації, право на організацію, ведення колективних переговорів, заборону примусової праці, гендерну рівність тощо. На даний час МОП здійснює понад 1000 програм технічного співробітництва більш ніж у 80 країнах світу, що є важливим й для інтеграції міжнародних стандартів у нашої країні. Серед них: реформування трудового законодавства та реалізація програм гідної праці, зокрема молоді [16].

Л. М. Ільїч слушно наголошує на необхідності налагодження співробітництва між бізнесом та освітою, адже саме ці сфери зацікавлені у отриманні висококваліфікованих спеціалістів. Зважаючи на це, науковець пропонує оновлювати професійні стандарти за усіма видами діяльності, враховувати прогностичні оцінки щодо освітньо-кваліфікаційних потреб ринку праці з метою зменшення дисбалансу та удосконалювати моніторинг ринку праці [17, с. 72]. У таких країнах, як Франція, ФРН та США представники бізнесу об'єднуються для допомоги уряду у працевлаштуванні громадян: вони складають переліки професій, необхідних для кожного регіону та допомагають в управлінні програмою працевлаштування [18]. Вважається доцільним запровадження обов'язкової звітності для роботодавців, для вираховування найнеобхідніших професій та швидкого зайняття вакантних місць. Проблема забезпечення першого робочого місця може виникнути через незатребуваність певних професій. Адже саме попит породжує пропозицію. Розв'язанню цього питання справді посприє дослідження проблем зайнятості у регіонах України, що дозволить абітурієнтам правильно обрати спеціальність для безпроблемного працевлаштування у майбутньому.

Висновки. На сьогоднішній день виявлено деякі проблеми правового забезпечення гарантій реалізації права на працю молоді. Серед них: 1) відсутність законодавчого закріплення дотацій роботодавцю у разі працевлаштування молоді та механізму працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням; 2) недостатній рівень поширення та ефективності молодіжних установ, що спрямовані на реалізацію права на працю молоді; 3) відсутність співпраці з міжнародними організаціями, а саме з Міжнародною організацією праці; 4) неналагодженість зв'язків між бізнесом та освітою.

Запропоновано внести зміни до Закону України «Про зайнятість населення»: 1) додати статтю 14-1, яка б передбачала механізм стимулювання роботодавців при працевлаштуванні молоді; 2) законодавчо закріпити механізм працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням. Необхідно збільшувати кількість молодіжних центрів, агентств, бюро та бірж праці; налагоджувати співпрацю з Міжнародною організацією праці, між бізнесом та освітою; запровадити надання Державною службою зайнятості України онлайн консультації щодо працевлаштування молоді, та поширення інформаційних листів з переліком перевірених сайтів, де можна знайти роботу самостійно. Доцільним є запровадження обов'язкової звітності для роботодавців, для вираховування найнеобхідніших професій та швидкого зайняття вакантних місць; запровадження щорічного дослідження проблем зайнятості у регіонах України та реформування у сфері професійної освіти.

Отримані результати цього дослідження стануть основою для подальших розвідок в сфері працевлаштування молоді.

Анотація. Стаття посвящена дослідженню проблематики правового забезпечення гарантій реалізації права на труд молоді. Методологічну основу дослідження становлять наступні методи: порівняння, узагальнення, діалектичний і формально-юридичний метод, також метод системного і комплексного аналізу. В статті звертається увага на необхідність створення молодіжних установ, направлених на гідне трудоустроєння молоді. Проаналізовано стан законодавства в сфері гарантій забезпечення молоді першим робочим місцем. Сделано висновок про необхідність введення поощрення для роботодавців при трудоустроєнні молоді шляхом внесення відповідних змін у Закон України «О занятості населення». Предложено активізувати на державному рівні співпрацю з роботодавцями по забезпеченню молоді робочими місцями, особливо першим робочим місцем, і організувати моніторинг в сфері трудоустроєння молоді.

Ключові слова: гарантія реалізації права на труд; молодіж; перше робоче місце; трудоустроєння молоді.

Abstract. The article is devoted to the research of the problem of legal provision of guarantees of realization of the right to work of young people. The methodological basis of the research consists of the following methods: comparison, generalization, dialectical and formal-legal method as well as the method of system and complex analysis. The article draws attention to the need to create youth institutions aimed at decent employment of young people. The state of legislation in the sphere of guarantees of providing young people with their first job is analyzed. The conclusion about the necessity of introducing incentives for employers in youth employment by making appropriate changes in the Law of Ukraine "On Employment of the Population" is made. It is offered to intensify the cooperation with employers on provision of youth with workplaces, especially the first workplace, at the state level and to organize monitoring in the sphere of youth employment.

Key words: guarantee of realization of the right to work; youth; first workplace; youth employment.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Експерти занепокоєні зростанням безробіття серед молоді. Веб-портал ГУРТ. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/64133/>.
2. В Україні поби́льшало безробітних. Веб портал Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/09/25/665522/>.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. *Голос України*. 1996. №128.
4. Європейська соціальна хартія (переглянута): Хартія Ради Європи від 3 травня 1996 р. №994_062. *Голос України*. 2006. №227.
5. Швець О. В. Новітні аспекти зайнятості молоді на ринку праці України. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 2. С. 359-367.
6. Яцкевич І. І. Поняття та ознаки юридичних гарантій у трудовому праві. *Публічне право*. 2014. № 3. С. 138-144.
7. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50.
8. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5 лютого 1993 р. №2998-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 16.
9. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. №5067-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 63. С.17.
10. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 1 грудня 1998 р. №281-XIV. *Голос України*. 1998.
11. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1669-р. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 6.
12. Грекова О. О., Зозоля А. О., Серeda О. Г. Проблемні питання працевлаштування молоді в Україні. «*Young Scientist*». № 11 (63). 2018. С. 803–805.
13. Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю: Закон України від 4 лист. 2004 р. №2150-IV. *Голос України*. 2004. № 228.
14. Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням: постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 р. №992. *Урядовий кур'єр*. 1996.
15. Якушко Т. Молодіжні центри праці. Веб-портал Державної бібліотеки України для юнацтва. URL: <http://help.4uth.gov.ua/work/molodiznicentripraci>.
16. Міжнародна організація праці (МОП). Офіційний веб-портал Постійного представництва України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/rosolstvo/2609-labour> (дата звернення 10.02.2021).
17. Ільїч Л. М. Взаємодія ринків праці та освіти: сутність, характерні риси та модель функціонування. *Економіка та держава : міжн.-пр. журн.* Київ, 2017. Вип 4. С. 69–74.
18. Серeda О. Г. До проблеми працевлаштування молоді. *Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (27 березня 2020 року). Харків, 2020. С. 56–59.